כפר עולמי · יחידה 3: אי־שוויון מרחבי · חוברת קטנה

גלעין ושוליים

מהדורה למורה · תשובות לשלוש הרמות: בסיסי · ז׳ רגיל · מתקדם

התשובות מופיעות ראשונות. אחריהן: מהלך שיעור מוצע, הצעות לבידול, משחקים לשיעור ופרטים לוודא.

תשובות – רמה בסיסית

חלק א׳ 1 – התאמה	תשובה
1. אזור גלעין	ד
2. אזור שוליים	א
3. מאזן הגירה	ה
4. הגירה פנימית	ב
5. פיזור אוכלוסייה	ג

חלק א׳ 2 – השלמה	תשובה
1. מפעל בשוליים שמשלם פחות מס	הטבות מס
2. שעה וחצי נסיעה לבית חולים גדול	נגישות לשירותים
3. עיירה בנגב שהוקמה לעולים	עיירת פיתוח

חלק ב׳ – שאלה	תשובה	הסבר
1. מה זה אזור גלעין?	ב. המרכז של המדינה, שבו הכול קורה	בגלעין יש הרבה אנשים, עבודה ושירותים.
2. מה יש בדרך כלל באזורי שוליים?	א. נוף פתוח ודירות זולות	בשוליים יש שקט ונוף, אבל פחות שירותים.
3. איפה נמצא אזור הגלעין בישראל?	ג. סביב תל אביב	רוב התושבים והעבודות נמצאים במרכז.
4. למה צעירים עוזבים את השוליים?	ד. כדי ללמוד ולעבוד במרכז	בגלעין יש יותר לימודים ועבודה.
5. מה עוזר לשוליים?	א. כבישים, רכבות ומכללות	תחבורה ומקומות לימוד ועבודה מושכים תושבים.

נכון / לא נכון	תשובה	הסבר / תיקון
1. באזור הגלעין יש הרבה מקומות עבודה.	נכון	נכון – יש שם מגוון גדול של עבודות.
2. באזורי השוליים גרים הכי הרבה אנשים.	לא נכון	בשוליים גרים פחות אנשים; רוב האנשים גרים בגלעין.
3. הנגב והגליל הם אזורי שוליים בישראל.	נכון	נכון – הם רחוקים מהמרכז.
4. באזור הגלעין הדירות זולות מאוד.	לא נכון	בגלעין הדירות יקרות.

חלק ג׳ – שאלה	תשובה לדוגמה
1. האם אתם גרים קרוב למרכז או רחוק ממנו? כתבו דבר אחד טוב במקום שבו אתם גרים.	אני גרה בגליל, ומה שטוב אצלנו הוא הנוף הירוק והשקט.
2. מה הייתם בונים ביישוב רחוק כדי שאנשים ירצו לגור בו?	הייתי בונה תחנת רכבת ומכללה, כי כך אפשר ללמוד ולעבוד בלי לעבור דירה.

כרטיס יציאה: אזור גלעין הוא... · דבר טוב באזורי השוליים: ... · מה עוזר לצמצם פערים? — מצופה תשובה קצרה שמשתמשת במושג אחד לפחות.

תשובות – רמת ז' רגילה

חלק א' 1 – התאמה	תשובה
1. אזור גלעין	ה
2. אזור שוליים	ד
3. מאזן הגירה	ו
4. הגירה פנימית	ג
5. פיזור אוכלוסייה	א
6. עיירת פיתוח	ב

חלק א' 2 – השלמה	תשובה
1. מפעל בשוליים שמשלם פחות מס	הטבות מס
2. שעה וחצי נסיעה לבית חולים גדול	נגישות לשירותים
3. עיירה בנגב שהוקמה לעולים	עיירת פיתוח
4. הקמת יישובים חדשים בדרום ובצפון	פיזור אוכלוסייה

חלק ב' – שאלה	תשובה	הסבר
1. מה מאפיין אזור גלעין?	ב. ריכוז של שלטון, כלכלה, שירותים ותחבורה	בגלעין מתרכזים מוסדות, עבודה ותשתיות.
2. מה פירוש מאזן הגירה שלילי?	א. יותר אנשים עוזבים את האזור מאשר מגיעים אליו	מאזן שלילי = הנכנסים פחות מהיוצאים.
3. כיצד עזיבת צעירים מגדילה את הפער?	ג. השוליים מאבדים כוח אדם צעיר, ופחות עסקים ושירותים נפתחים	פחות צעירים = פחות עבודה ושירותים, וחוזר חלילה.
4. מה הייתה מדיניות פיזור האוכלוסייה בשנות החמישים?	ד. הקמת עיירות פיתוח בנגב ובגליל ויישוב עולים בהן	המטרה הייתה לפזר את האוכלוסייה בשטח המדינה.
5. מה מבין אלה הוא יתרון של אזורי השוליים?	א. נוף פתוח, שקט ודיור זול	לשוליים יש איכויות שאין במרכז הצפוף.

נכון / לא נכון	תשובה	הסבר / תיקון
1. פער בין גלעין לשוליים קיים במדינות רבות בעולם.	נכון	נכון – למשל בצרפת ובאיטליה.
2. מאזן הגירה מחושב רק לפי מספר הילדים שנולדו.	לא נכון	מאזן הגירה הוא מי שעברו לאזור פחות מי שעזבו אותו.
3. הגירה פנימית היא מעבר בתוך אותה מדינה.	נכון	נכון – למשל מהגליל למרכז.
4. באזורי השוליים אין שום יתרון.	לא נכון	יש בהם נוף, שקט, קהילות חזקות ודיור זול.

חלק ג' – שאלה	תשובה לדוגמה
1. השוו בין גלעין לשוליים בישראל לפי שלושה תבחינים לבחירתכם.	תעסוקה: בגלעין מגוון גדול, בשוליים מעט. נגישות לבית חולים: בגלעין דקות, בשוליים לעיתים יותר משעה. מחיר דיור: בגלעין גבוה, בשוליים נמוך יותר.

2. חשבו מאזן הגירה: לעיירה הגיעו 400תושבים ועזבו 650.מה המאזן ומה הוא מלמד?	400פחות 650= מינוס 250.המאזן שלילי: יותר אנשים עזבו מאשר הגיעו, כלומר העיירה אינה מושכת מספיק תושבים.
3. איזו דרך לצמצום פערים נראית לכם הכי יעילה? נמקו.	לדעתי מסילת רכבת מהירה, כי היא מאפשרת לגור בשוליים וליהנות מהעבודה והשירותים של המרכז, וגם מושכת עסקים לאזור.

כרטיס יציאה: שלושה מאפיינים של הגלעין: ... · מאזן הגירה שלילי פירושו... · הדרך שאני ממליץ עליה לצמצום הפער: ... — מצופה תשובה קצרה שמשתמשת במושג אחד לפחות.

תשובות – רמה מתקדמת

חלק א' 1 – התאמה	תשובה
1. אזור גלעין	א
2. אזור שוליים	ב
3. מאזן הגירה	ה
4. הגירה פנימית	ו
5. פיזור אוכלוסייה	ד
6. עיירת פיתוח	ח
7. נגישות לשירותים	ז
8. הטבות מס	ג

חלק א' 2 – השלמה	תשובה
1. מפעל בשוליים שמשלם פחות מס	הטבות מס
2. שעה וחצי נסיעה לבית חולים גדול	נגישות לשירותים
3. עיירה בנגב שהוקמה לעולים	עיירת פיתוח
4. הקמת יישובים חדשים בדרום ובצפון	פיזור אוכלוסייה

חלק ב' – שאלה	תשובה	הסבר
1. מהי "סיבתיות מצטברת" בהקשר של גלעין ושוליים?	ב. יתרון קטן בהתחלה מתעצם עם הזמן ויוצר מעגל	העזיבה מחלישה את השוליים, והחולשה מגבירה את העזיבה.
2. מה הייתה חולשה של מדיניות עיירות הפיתוח בשנות החמישים?	א. יושבו בהן עולים רבים לעיתים בלי מקורות תעסוקה מספיקים	בלי עבודה, האוכלוסייה התקשתה להתבסס.
3. איזו גישה מבקשת "להביא את השוליים קרוב למרכז"?	ג. השקעה בתחבורה מהירה שמקצרת את המרחק בזמן	התחבורה מצמצמת את המרחק בזמן ולא בקילומטרים.
4. איזה נתון ממחיש את הפער בין שטח לאוכלוסייה בנגב?	ד. הנגב הוא יותר ממחצית השטח, אך גר בו חלק קטן מהתושבים	זהו מאפיין מובהק של אזור שוליים.
5. מהו מחיר הריכוז בגלעין?	א. צפיפות, גודש, זיהום ודיור יקר	גם לגלעין יש בעיות שנובעות מהצפיפות.

נכון / לא נכון	תשובה	הסבר / תיקון
1. מאזן הגירה שלילי עלול להזין את עצמו ולהעמיק פערים.	נכון	נכון – זה המעגל של סיבתיות מצטברת.
2. הפער בין גלעין לשוליים הוא תופעה ייחודית לישראל.	לא נכון	הוא קיים במדינות רבות, כמו צרפת ואיטליה.

3. תחבורה מהירה יכולה לצמצם את המרחק בזמן בין שוליים לגלעין.	נכון	נכון – למשל מסילת רכבת חדשה.
4. הגליל הוא אזור שוליים משום שהוא מדברי ויבש.	לא נכון	הגליל ירוק ועשיר במים; הוא אזור שוליים בגלל המרחק מהמרכז ומהשירותים.

חלק ג׳ – שאלה	תשובה לדוגמה
1. שרטטו ״מעגל סיבתיות מצטברת״ לאזור שוליים, והציעו נקודה אחת שבה מדיניות יכולה ״לשבור״ את המעגל.	צעירים עוזבים ← פחות צרכנים ועובדים ← עסקים נסגרים ← פחות עבודה ושירותים ← עוד צעירים עוזבים. נקודת שבירה: הקמת מכללה ומרכז תעסוקה טכנולוגי, שמשאירים צעירים ומושכים חדשים.
2. השוו בין שתי גישות: ״להביא אנשים לשוליים״ (הטבות מס ודיור) לבין ״להביא את השוליים קרוב למרכז״ (תחבורה). מה היתרון והסיכון בכל אחת?	הטבות: מושכות תושבים מהר, אך בלי תעסוקה מקומית הם עלולים לעזוב כשההטבה נגמרת. תחבורה: מאפשרת לגור בשוליים ולעבוד במרכז, אך עלולה להפוך את השוליים ל״פרברי שינה״ בלי פיתוח מקומי. שילוב של השתיים עדיף.
3. נתחו את מדיניות עיירות הפיתוח מנקודות המבט של המדינה בשנות החמישים, של משפחת עולים ושל צעירה בעיירה כיום.	המדינה: צורך לפזר אוכלוסייה ולשכן עולים רבים במהירות. משפחת העולים: קיבלה בית אך התמודדה עם מחסור בעבודה ובשירותים. הצעירה היום: גאה בקהילה, אך מתלבטת אם להישאר בלי אפשרויות לימוד ועבודה מספיקות.
אתגר: היו ״ועדת תכנון״ לאזור שוליים בישראל (בנגב או בגליל). אספו שלושה נתונים על האזור (אוכלוסייה, מרחק בזמן למרכז, מקורות תעסוקה), בנו תוכנית בת שלושה צעדים לחמש השנים הקרובות, וכתבו כיצד תמדדו אם התוכנית הצליחה (למשל מאזן הגירה).	דוגמה: עיירה בנגב – אוכלוסייה קטנה, שעה וחצי נסיעה למרכז, תעסוקה בעיקר בשירותים. צעדים: .1קו רכבת או אוטובוס מהיר לעיר הגדולה הקרובה. .2מכללה טכנולוגית עם מסלולי עבודה בפארק תעשייה מקומי. .3הטבות דיור לצעירים שחוזרים. מדדי הצלחה: מאזן הגירה חיובי של צעירים, עלייה במספר מקומות העבודה וזמן נסיעה קצר יותר.

כרטיס יציאה: מה פירוש ״סיבתיות מצטברת״? · יתרון וחיסרון של מדיניות פיזור האוכלוסייה: … · הגישה שאני בוחר לצמצום הפער, ולמה? — מצופה תשובה קצרה שמשתמשת במושג אחד לפחות.

מהלך שיעור מוצע (45 דקות)

פתיחה (5 דק׳): משחק "איש תלוי" על אחד המושגים באתר, על הלוח הכיתתי.

מושגים וקריאה (15 דק׳): כל תלמיד/ה בחוברת ברמה המתאימה; קוראים בזוגות ומסמנים את המושגים בקטע.

חלקים א׳–ב׳ (12 דק׳): עבודה עצמית, בדיקה בזוגות בעזרת המושגים.

חלק ג׳ או "חידון מהיר" (10 דק׳): שיחה על שאלה פתוחה אחת, או חידון כיתתי בקבוצות על הלוח.

סיום (3 דק׳): כרטיס יציאה ✂.

בידול בכיתה

- בסיסי: משפטים קצרים, מחסן מילים, משפטי פתיחה. אפשר לקרוא בקול ולעבוד בזוג.
- ז׳ רגיל: אותם מושגים, קטע ארוך יותר ושלוש שאלות חשיבה.
- מתקדם: קטע עשיר, השלמה בלי מחסן מילים, אתגר חוקרים.
- כל הרמות עובדות על אותם מושגים – כך אפשר לקיים דיון כיתתי משותף.

משחקים לשיעור באתר

חידון מהיר (גם במצב לוח כיתתי), איש תלוי, טריוויה ב־3 רמות, התאמת מושגים, זיכרון ומרוץ נכון/לא נכון: https://geo-z-chovrot-tiny.sites.tab.bot/

לוודא לפני השיעור

- הנגב – יותר ממחצית שטח ישראל; כ-8% מהאוכלוסייה
- כ-40% מתושבי ישראל במחוזות המרכז ותל אביב
- אזור הבירה בצרפת – כחמישית מהאוכלוסייה
- עיירות הפיתוח הוקמו בעיקר בשנות ה- 50ו-60
- הפער בין צפון לדרום איטליה נמשך יותר ממאה שנה



יצרה: רוית ראש בן ישי